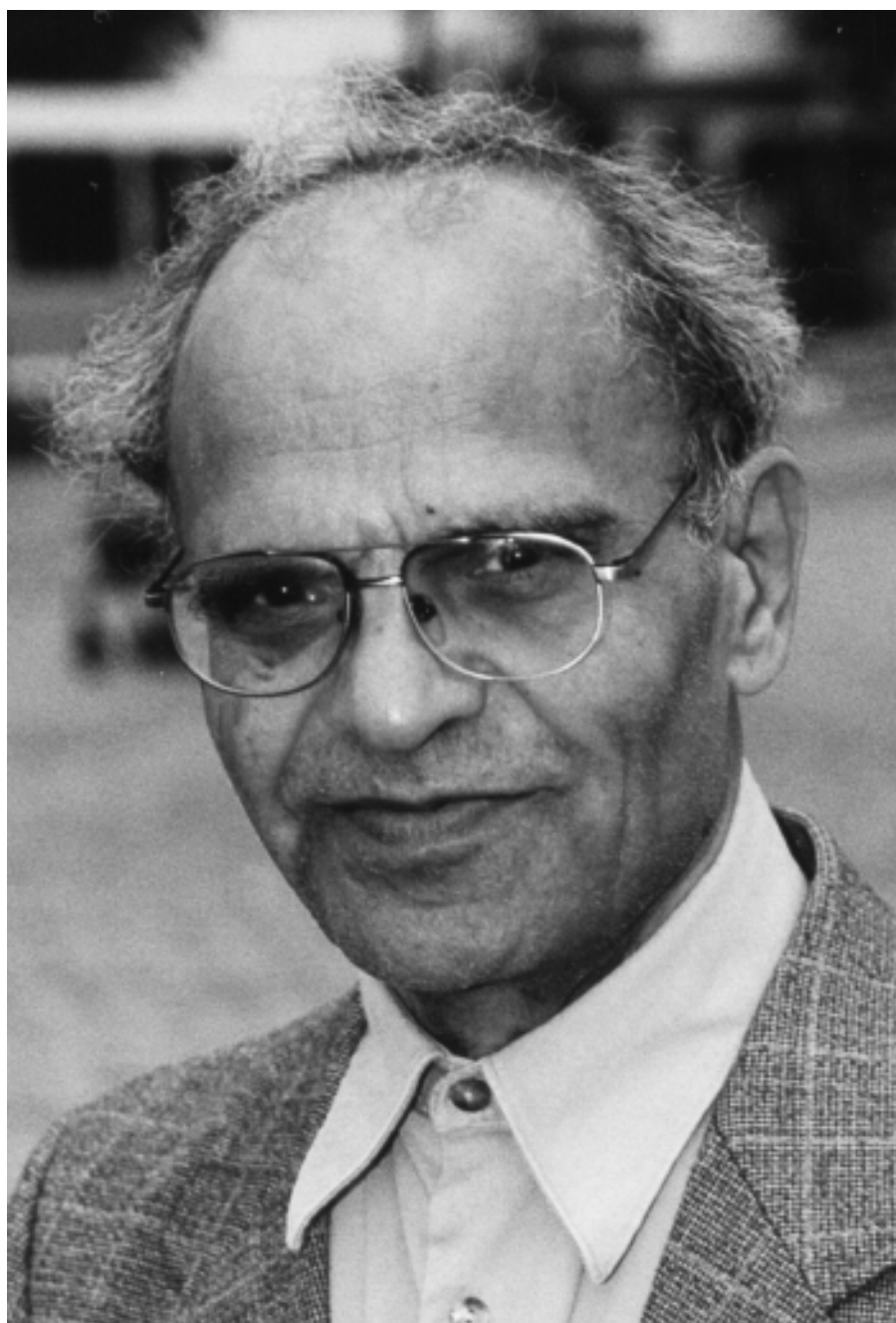

Nina Myking og Ole Harald Dahl

POESIEN SOM FORMIDLER

MELLOM ØST OG VEST

Den irakiske eksilpoeten Fadhil al-Azzawi i samtale med Nina Myking og Ole Harald Dahl, og med forfatter og oversetter Walid al-Kubaisi

Da den 63 år gamle irakiske poeten besøkte Norge i mai, i forbindelse med at en av diktsamlingene hans endelig vil bli oversatt til norsk i år, benyttet to av Cogitos medarbeidere anledningen til å stille ham noen spørsmål. Vi møttes på en café i forkant av en litteraturkveld i regi av «Senter for Frie Kunster» i St. Olavs gate 7-9, hvor han var invitert til å lese noen av diktene sine på arabisk, og hvor Walid al-Kubaisi skulle lese oversettelsene han hadde gjort av diktene hans til norsk.

Al-Azzawi tilhører den arabiske litteraturens 1960-talls generasjon, og i dag regnes han som en av søylene i arabisk samtidslitteratur. Han har preget moderne arabisk litteratur som poet, essayist, kritiker og romanforfatter, og han har mottatt en internasjonal pris for diktene sine. Han har utgitt mer enn 30 bøker, bl.a. ca 10 diktsamlinger, 6 romaner, en novellesamling, fortellinger, essaysamlinger, studier og kritikker. Den mest kjente romanen hans heter *The last of Angels* på engelsk. Han har også oversatt tysk og engelsk litteratur til arabisk, bl.a. Robert Musil's kjente bok *Der Mann ohne Eigenschaften*, og forfattere som Hans Magnus Enzensberger, James Joyce, Ernest Hemingway og Ezra Pound.

Al-Azzawi har vært bosatt i Tyskland (tidligere DDR) siden 1977. I 1983 skrev han en doktoravhandling om arabisk kultur. Avhandlingen tematiserer moderne arabisk kultur samtidig som den tar opp gamle problemstillinger i forbindelse med utviklingen av

kulturen i Irak, og ideologiske problemer knyttet til for eksempel arv, litteratur og religion. Al-Azzawi mener selv at doktoravhandlingen er aktuell i forhold til dagens situasjon i Irak, fordi han har drøftet og kritisert landets styresett og ideologi. Doktoravhandlingen belyser ulike konsepter, det marxistiske, det nasjonalistiske, det religiøse, det liberale etc. og også hans eget moderne¹ konsept. Han har analysert mange arbeider skrevet på arabisk om disse problemene, som fortsatt er aktuelle i dagens situasjon.

Intervjuet er først og fremst ment å skulle gi en presentasjon av en irakisk forfatter som til nå er relativt ukjent for et norsk publikum, og deretter si noe om poetens og poesiens rolle i samtiden, som en eventuell brobygger mellom østlige og vestlige litterære tradisjoner.

Men siste del av intervjuet ble også en samtale om situasjonen i Irak under krig og okkupasjon, og om

mulige veier mot et demokratisk Irak. Her kom det frem synspunkter som nesten er enda mer aktuelle i dag enn de var da samtalen fant sted kort etter at krigen ifølge George Bush var over.

Poesi som provoserer

N: Hvorfor virker mange av diktene dine så provoserende på folk i den arabiske verden?

A-A: De fleste av mine dikt oppfattes provoserende i den arabiske verden.

Et dikt, skrevet i Oman, med religiøse elementer i seg, førte til en demonstrasjon av fundamentalister. De mente jeg lekte meg med vers fra Koranen. Det er ikke bestandig så lett å tenke på en virkelig moderne måte, og det er veldig vanskelig for disse menneskene å forstå det. Mine dikt inneholder mye humor. Jeg leker meg med alle ting i verden og med mennesker, uten å ha til hensikt å fornærme noe eller noen. Det er bare min måte å dikte på. Mine dikt kan også oppfattes politisk, slik at de av den grunn ikke faller lett for enkelte.

En gang, under en diktopplesning i Bagdad på 70-tallet, ble diktoppleseren arrestert ...

N: Hvorfor vakte diktet «God morgen, Gud!» så sterke reaksjoner da det utkom?

A-A: Fordi jeg i diktet henvender meg til Gud som til en venn. De kan ikke forestille seg at jeg snakker med Gud, og ber ham, hvis han har tid, om å komme å besøke meg og drikke en kopp kaffe sammen med meg. De mener at jeg har misforstått noe når diktet uttrykker et ikke-hierarkisk gudsforhold. Det stemmer ikke overens med islamsk ideologi.

N: Så det er noe i den direkte kontakten mellom Gud og menneske som vekker forargelse?

A-A: Ja, og det er en veldig farlig ting å oppfatte religionen som en ideologi, og siden bruke den som en kontrollfaktor overfor andre mennesker. Ved å blande politikk og religion på den måten de islamske fundamentalistene gjør, ødelegger de ikke bare for andre, men også for selve religionen. Jeg tror det er veldig dårlig for islam at fundamentalistenes terrorhandlinger og ideologi – som består i å skape redsel og ødelegge menneskelige relasjoner – knyttes til religionen. Jeg mener at de tolker islam på en veldig naiv

måte. Du kan også finne andre aspekter i islam, som omhandler respekt for menneskeliv, andre mennesker, andre religioner osv. Slik jeg ser det, er fundamentalistene ikke religiøse, men blendet av et visst dogma i religionens navn.

N: Jeg leste i en av artiklene jeg fant at dere hadde en slags opplysningstid i Irak omkring år 1200, som var en spirituelt og vitenskapelig åpen tid, før Bagdad ble tatt av det Osmanske riket. Da ble det praktisert en veldig vidsynt form for islam i Irak.

A-A: På den tiden, vet du, levde folk fredelig side om side. De var muslimer, ja, men uten at de tenkte nevneverdig over det. Det samme gjaldt de kristne, og jødene, som det også var mange av. Det er et nytt fenomen som er veldig negativt: at mullaene i dag ønsker å kontrollere folket i religionens navn, fordi de ikke har noe begrep verken om regjering, stat eller religion. Koranen er en bok for en verdensreligion, men den er ingen politisk, filosofisk eller litterær bok. Disse menneskene ønsker å gjøre Koranen til en bok for industri, filosofi og politikk, en bok for alt, og det er umulig. Slik jeg ser det, er disse menneskene i bunn og grunn imot islam, og de ødelegger for muslimer.

Det er en veldig farlig ting å oppfatte religionen som en ideologi, og siden bruke den som en kontrollfaktor overfor andre mennesker

Godmorgen, Gud!

God morgen, Gud!
 Du kjenner sikkert meg
 til tross for at vi ikke møttes før
 for du kjenner alle, én for én
 ved deres navn
 de gode av dem, og de onde.

Jeg hadde virkelig lyst til å besøke deg
 for å vise deg min ærbødighet
 men jeg kjenner ikke adressen din i himmelen
 hvor det er en labyrint av stjerner og galakser
 og jeg er ikke et romfartsvesen
 og har ingen himmelvogn som bærer meg til deg.
 Jeg vet at du har mye å gjøre
 vi har alle faktisk mye å gjøre i disse dager
 til tross for at jeg har vært arbeidsledig siden evigheten
 Likevel håper jeg inderlig at du lytter til meg
 og tenker på det jeg ønsker å si til deg
 om mitt syn på alt
 så lenge du skapte meg og kastet meg ensom
 på denne forbannede klode.

Jeg har alltid hørt mye om deg
 til og med før jeg ble født.
 Alle snakker om deg med frykt
 men også med dårlige hensikter.
 Jeg tror de smisker med deg, disse hyklere
 de er redde for at du deporterer dem til helvete
 i låste kister
 eller de er grådige etter å få møblerte leiligheter av deg
 i paradiset
 Du vet sikkert om dette bedre enn meg
 Noe som irriterer, ikke sant?

Men dette betyr ingenting for meg, så lenge jeg har
 trang til å snakke med deg som en venn
 som ikke tenker på hvor mye jeg tjener og hvor mye
 jeg taper?
 Så lenge jeg vil snakke med deg fra hjerte til hjerte?

Jeg tenkte å ringe til deg
 men jeg fant ikke navnet ditt i telefonkatalogen
 Derfor ville jeg bli så glad
 hvis du kontaktet meg
 og ga meg moralsk støtte
 Hvis du spøkende spør meg:
 Hvordan står det til, Fadhil
 i det forgjengelige liv?
 Du kjenner mitt telefonnummer
 Kontakt meg når som helst
 natt eller dag
 for jeg tilbringer mesteparten av min tid hjemme
 leser, skriver og ser på TV
 og noen ganger tar jeg en døs
 og tenker på verdens skjebne.

La oss møtes bare en gang
 Du trenger også en pause

Jeg har mye å fortelle deg
 mye som jeg ikke har fortalt noen før
 heller ikke kan fortelle noen annen enn deg
 Jeg vil høre din ærlige mening om det jeg forteller deg
 og kanskje vil vi snakke om menneskehetens framtid
 eller universets skjebne
 mens vi to drikker en kopp kaffe.
 Jeg har mange tanker og mange planer
 jeg tror du vil like dem

Jeg foretrekker å møtes hjemme hos meg
 I hvert fall kjenner du min adresse
 Navnet mitt står på døra
 Det er nok at du ringer en gang
 for å høre min stemme rope fra stua:
 Døra er åpen. vær så god, Gud, kom inn
 Jeg har alltid ventet på deg²

Den virkelige islam

OH: Kan du si litt mer om hvordan du erfarer den virkelige islam?

A-A: Ja, hver verdensreligion er åpen for alle mennesker. Dette kan bare fullføres gjennom kjærlighet, gjennom å gjøre gode ting og gjennom respekt, men ikke gjennom frykt og krig og drap. Jeg tror at den virkelige oppgaven for islam og enhver annen religion – jeg ønsker ikke å gjøre noen forskjell mellom religionene – dreier seg om hvordan en kan være oppriktig overfor seg selv og andre. Hvordan respektere andre uten å såre dem, og hvordan bygge et virkelig godt liv og nå en viss rettferdighet i forbindelse med andre mennesker og verden. Det finnes alle slags religioner, men ordet religion betyr forbindelse med Gud. Det er derfor alltid en personlig forbindelse. Dine følelser eller din kontakt med Gud er alltid individuell, og ingen har rett til å fortelle deg hvordan denne forbindelsen skulle være. Disse menneskene forsøker gjennom drap og drapstrusler å fortelle andre mennesker hvordan de skal bygge sitt gudsforhold, eller forholdet til islam.

N: Det er fundamentalisme ...

A-A: I følge islam har ingen rett til å spørre meg om jeg virkelig tror på Gud eller ikke, det tilhører mitt personlige privatliv. Men for disse religiøse menneskene er det et spørsmål om makt. De ønsker å få makt gjennom religionen, for de vet at mange mennesker går til Moskeen, og de tror at det vil være lett å vinne disse menneskene.

N: Hvilken rolle kan diktningen ha under et slikt styresett?

A-A: Diktene mine har en stor innflytelse på folk, og enkelte mener de kan være farlige. Når jeg leser mine dikt, er det mange mennesker som mener at jeg representerer et slags symbol for dem. De møter et tankesett som går mot alle disse vedtatte tradisjonene, og de står ved siden av meg og støtter meg. Men det er også mennesker som er motstandere.

OH: Hva slags mennesker er i mot?

A-A: Ja, det er noen nasjonalister som er motstandere, på den tiden var det også religiøse mennesker som ikke var i stand til å forstå det poetiske språket i

moderne poesi. De hadde bare en bestemt oppfatning av hva diktning skal være ut fra klassiske normer. Mitt forsøk var alltid å utfordre folket og gi dem håp om å gjøre noe, og det var ikke enkelt ...

N: Ut ifra et ønske om å forandre verden?

A-A: Ut i fra et ønske om å forandre samfunnet. Og det var mange mennesker i den arabiske verden som likte det jeg skrev, ikke bare i Irak.

OH: I hvilken sammenheng eller kontekst har du kritisert situasjonen i Irak?

A-A: Kulturen er et veldig vidt felt som henger sammen med alt i livet, og også med hvordan du kan endre ditt liv og landets liv. Jeg har forsøkt å kritisere de ideologiene og konseptene som snakker om det moderne. Er de virkelig moderne? For eksempel innen nasjonalisme og ulike religioner tenker en seg at det moderne har med maskiner og krefter å gjøre. Det blir snakk om å ta over makten. Men det moderne er noe annet, noe som mer har å gjøre med at du må endre ditt sinnelag og din tankegang, ja hele tradisjonen.

Mangfoldigkulturell bakgrunn

OH: Hvis Goethes Faust kan være et bilde på et moderne prosjekt, kunne du sagt det i Irak og fått en slags respons? Kjenner folk til vestlig litteratur og idéhistorie?

A-A: Ja, virkeligheten i Irak er at jeg for eksempel leste vestlig og europeisk litteratur allerede som skolegutt. Det er en selvsagt ting å lese om Europas litteratur og kultur.

OH: Gjelder det deg i særdeleshet, eller er det et allment fenomen, noe alle gjør?

A-A: Nei, selvfølgelig ikke alle. I min hjemby, den nordirakiske byen Kirkuk, er det mange bokhandlere hvor du kan få kjøpt engelske bøker. Det er også god tilgang på europeiske filmer på kino. Irakere flest kjenner til levesettet i Europa og Amerika. Jeg har lært å skrive av forfattere som Hemingway, Dostojevski, James Joyce og T.S. Eliot. Vi er ikke isolerte. Mange mennesker i Europa ser ut til å tenke at i «Orientens»³ kjenner de ikke noe til litteratur og kultur fra vestlige land.

N: Det er vel heller mange i vest som må regnes for ignorante i forhold til «Orientens» litteratur og kultur. Det

finnes lite om for eksempel arabisk litteratur på norsk, noe jeg erfarte da jeg gikk til norske biblioteker for å få informasjon om arabisk modernisme generelt, og Fadhil al-Azzawis diktning spesielt, hvor nesten ingenting var tilgjengelig i Norge.

A-A: Uten sammenligning forøvrig kan jeg fortelle deg at jeg leste Ibsen allerede som 17-åring. Det irakiske folk er sammensatt av forskjellige folkeslag og av både høyt utdannede mennesker, og mennesker uten særlig utdanning. I min hjemby Kirkuk lærte jeg å snakke tre–fire språk, for i den byen snakkes det arabisk, tyrkisk (et språk jeg kjenner meget godt), kurdisk (ikke fullt så godt) og assyrisk. I tillegg ble det snakket engelsk, for det var et oljekompani i byen hvor arbeiderne snakket engelsk. Min far arbeidet selv for et oljekompani, og han lærte også engelsk.

N: Det må ha vært en interessant by å vokse opp i?

A-A: Ja, virkelig interessant. Byen, som nå har omtrent 6–700.000 innbyggere, var en slags smeltedigel hvor ulike kulturer møttes. Det var en tyrkisk bydel hvor det ble snakket tyrkisk, en kristen bydel med syriske og armenske innbyggere, det var kurdere og arabere og en bydel med engelsk levesett og engelske bokhandlere. Et tilbakevendende bilde fra barndommen er det av tyrkiske menn som hadde drukket og vendte hjem sent på natt, mens de høylytt sang firelinjede strofer som de fant på mens de gikk. En annen svarte lengre borte, hvorpå en tredje eller en fjerde svarte, og slik utvekslet de høylytt poesi. De som hadde diktet versene, hadde glemt dem dagen etter, men folk som hadde hørt dem om natten, husket dem og skrev dem ned. Det kulturelle mangfoldet i fødebyen har utvilsomt sterkt inspirert min intellektuelle og kunstneriske utvikling. En annen viktig inspirasjonskilde i barndommen var de magiske og rytmiske versene i Koranen og de mystiske fortellingene i *1001 Natt*.

Det er en annen viktig ting som mange europeere

ikke vet: Når det gjelder arabisk litteratur, har irakerne alltid vært pionerene. Den moderne arabiske poesien oppsto i Irak, og ikke i Egypt, Libanon eller andre steder. Den begynte i virkeligheten først etter annen verdenskrig, i 1947, med diktene til Nazik al-Mala'ika, en kvinnelig irakisk poet som skrev frie vers, og Badr Shakir al-Sayyab som også skrev vers som frigjorde seg fra det gamle klassiske mønsteret. De skapte en ny diktform som andre land senere tok opp. Vi står i gjeld til dem. Du kan ikke sammenligne Irak med for eksempel Egypt eller Marokko. Vi har veldig gode poeter, men vårt problem har vært et dårlig politisk parti, et nasjonalistisk parti ved makten som ideologisk sett er svært smalt tenkende.

Eksil

N: Hvilke konsekvenser fikk det at dette partiet kom til makten?

A-A: De kom til makten ved et kupp, og mange intellektuelle og kunstnere ble etter hvert nødt til å forlate landet og reise utenlands. Et-

ter å ha sittet tre år i fengsel i Irak, bosatte jeg meg i 1977 i Tyskland, hvor jeg nå har bodd i 36 år uten å ha besøkt hjemlandet mitt.

N: Hvem sa at du skulle reise?

A-A: Ingen sa at jeg skulle reise, men det ble for vanskelig under dette styresettet, å skrive fritt og å være fri. De forsøkte alltid å kontrollere deg, å vinne deg over til deres side for å skrive om dem og ikke om noe annet, og som forfatter kunne jeg ikke godta det.

OH: Hvordan fant du veien til Tyskland og Øst-Tyskland?

A-A: Jeg var ikke lenger interessert i å bli i Irak, og det var en uavhengig sammenslutning av journalister i Irak som hadde kontakt med en tilsvarende sammenslutning av journalister i Den Tyske Demokratiske Republikk, altså i Øst-Tyskland. Det var kontakt om utveksling av journalister for studieopphold mellom landene, og jeg brukte det som en anledning til å for-

Men det moderne er
noe annet, noe som mer
har å gjøre med at du
må endre ditt sinnelag og
din tankegang, ja hele
tradisjonen

late landet. Jeg studerte journalistikk i Leipzig. Jeg hadde tidligere studert engelsk ved Universitetet i Bagdad. Etter studiene hadde jeg arbeidet som freelanceskribent og kritiker, og nå tok jeg jobb som utenlandskorrespondent for et arabisk magasin, slik at jeg kunne bli i Europa. Det gav meg muligheten til å kunne reise rundt i Europa og skrive om kultur og mange ting. Jeg arbeidet som forfatter og fikk penger fra hjemlandet for min korrespondansevirksomhet, artikler og bøker.

Ifangenskap

Fra en gammel folkesang
På vårt hustak i Bagdad
landet en slave og en slavinne,
de var knyttet med tau
rygg mot rygg
kledd i hvite klær i laser
de gråt.

Jeg tror at de ventet en seilskute ført av sjørøvere,
jeg tror de stirret på en horisont av trær,
jeg tror at de tenkte på en fjern øy

Da jeg steg opp trappa til dem og løste deres tau,
ble de plutselig til en flamme
og forvandlet til aske.

Universelt poetisk billedspråk

N: Du har også mottatt en amerikansk litterær pris i 1997 ...

A-A: Ja, det var en internasjonal kåring av poesi-bøker i et viktig og gammelt litterært tidsskrift som heter *Quarterly Review of Literature*, hvor jeg var en av fem prisvinnere det året med diktsamlingen *In Every Well, a Joseph is Weeping*.⁴

N: Mitt inntrykk fra de av diktene dine jeg har lest, er at de har en religiøs klangbunn, og i presentasjonen av diktene i «*Quarterly Review of Literature, Volume 36*» står det: «*With the forthrightness of an accurate account, his poems make the mysterious normal.*»⁵

A-A: Du henspiller kanskje til de religiøse symbolene jeg bruker?

N: Ja, de er jo felles symboler for våre kulturer.

A-A: Jeg ser på meg selv, og min kultur, som en kombinasjon av øst og vest, av den orientalske sjel og moderniteten i vesten. Jeg har forsøkt å blande dem og skape noe nytt. Og jeg tror det er veldig viktig, for vi må lære av hverandre. Og, som du vet, det er også mange symboler, den gammeltestamentlige fortellingen om Josef og brødrene hans for eksempel, og mange andre ting, de tilhører ikke bare en religion, enten det er jødedommen, kristendommen eller islam, men hele

menneskeheten.

N: Kan du si noe om bakgrunnen for at du bruker religiøse motiver og symboler i diktningen din?

A-A: Jeg tror at det er mange gode poeter som forsøker å bruke noen generelle symboler som tilhører hele menneskeheten. Når jeg bruker visse symboler fra Bibelen eller fra Koranen eller lignende, så betyr ikke det at jeg er religiøs, for disse symbolene er tilgjengelige for enhver. Men religiøse mennesker, og fundamentalister, vil nok tro at mine dikt er religiøse, ja.

N: Tror du at kulturen generelt, og poesien eller litteraturen i særdeleshet har en oppgave i å få folk til å forstå hverandre? Jeg likte godt å lese diktene dine, og jeg tror jeg kan forstå dem, selv om du er født og oppvokst i en annen kultur, i et annet land og språksamfunn.

A-A: Ja, jeg forsøker å finne et språk som kan nå alle i verden. En araber, en engelskmann, en fullblods tysker så vel som en amerikaner kan lese det jeg har skrevet og gjenkjenne det. For å nå denne horisonten og komme opp til diktningens universelle aspekt, må en overskride nasjonalismen, og det er av stor betydning for meg. Du spurte meg om diktningen eller litteraturen har en spesiell oppgave. Jeg liker ikke egentlig å snakke om bestemte oppdrag, men jeg tror at virkelige dikt vil kunne hjelpe mennesker, fordi ethvert godt dikt kan åpne noe så du får øye på havets dyp, og det er betydningsfullt. Det som er viktig for et dikt er å være et godt dikt, det er diktets oppgave. En god litteratur skulle først og fremst være litteratur. Vi kan lære gjennom formene, setningene, bildene, gjennom selve diktet.

OH: Kan din diktning også være religiøs diktning?

A-A: Det er også en slags religiøsitet i enhver god litteratur, noe som er skjult. Du vet det ikke, du er ikke sikker på det, men det er noe bak tegnene, bak filosofien, bak politikken, bakenfor alt. Noe du kan føle er der, men du kan ikke fange det. I denne betydningen, ja: Det har noe å gjøre med religion også, en slags religiøs sensibilitet, noe som er veldig betydningsfullt og viktig også. Mesteparten av det som kalles religiøs litteratur, er bare tull, det er ingenting. Men i stor og god litteratur kan du finne at dette ukjente, at denne berøringen er tilstede.

ANDRE DEL, dobbeltdialog:

Den irakiske forfatteren og oversetteren Walid al-Kubaisi, som er bosatt i Norge, kommer inn, og vi presenterer oss for hverandre, to arabiske forfattere opprinnelig fra Irak og to norske cogitomedarbeidere.

OH: Kjenner dere hverandre fra før?

Walid: Ja, sist al-Azzawi besøkte Norge, for tre år siden, hadde vi en lignende opplesningskveld sammen som den vi skal ha i kveld, hvor han leser et utvalg av diktene sine på arabisk, og jeg vekselvis leser min norske oversettelse av de samme diktene. Nå arbeider vi med å få noen av diktene til al-Azzawi utgitt på norsk i min oversettelse, og vi har vært sammen i et møte med et norsk forlag tidligere i dag.

Vi inviterte begge på restaurant, og havnet derved opp i en heftig diskusjon om halal-kjøtt og innvandrerrestauranter. Walid al-Kubaisi henviser til sin bok: *Norske poteter og postmodernistiske negre*, Kulturbo forlag 2000, som argument for at han foretrekker norsk mat og misliker halal-kjøtt. Vi bestemmer oss derfor for å gå til Bondeheimen. På veien dit samtaler jeg med al-Azzawi, og forteller at vi har to offisielle skriftspråk i Norge. Vi passerer Det norske teateret, hvor det spilles stykker på nynorsk. Han viser interesse for dette, og mener at det vitner om et høyt kulturelt nivå at vi holder i hevd to skriftspråk i en liten befolkning. Inne på Bondeheimen henger bildene av Sigrid Undset og Knut Hamsun, to av våre tre norske nobelprisvinnere, og rammen om et norsk kjøttkakemåltid og en samtale om litteratur og demokrati er gitt.

Den aktuelle politiske situasjonen i Irak

Walid: Hvilke tanker gjør du deg om Iraks fremtid etter okkupasjonen. Er du optimistisk eller pessimistisk?

A-A: Jeg har ikke svar på alle spørsmål. Det kommer an på hvordan de politiske grupperingene organiserer seg. Hvis de velger å gjøre seg avhengige av amerikanerne, vil det ikke føre oss noe steds hen. De politiske partiene må utvikle seg som reelle irakiske politiske

krefter, og bare gjennom det kan vi delta i byggingen av en irakisk fremtid.

Walid: Jeg tror at problemet ikke er Saddam Hussein eller Amerika, vårt problem er vår kultur og vår tradisjon. Det er en kultur som mentalt reproducerer Saddam Husseinere eller Khomeiniere. Jeg føler at Saddam eller Khomeini lever «inni oss», og at de ikke kommer fra Mars eller Månen.

A-A: Ja, de er et resultat av denne virkeligheten, og det er et viktig og vesentlig element du her trekker frem. Vi har alltid sagt at vi har kjempet for å forandre denne mentaliteten og denne kulturen, og finne frem til det moderne. Men oppfatninger og politiske partier har vist seg ute av stand til å forstå hva virkelig modernitet er. Modernitet for nasjonalistene betød å få politisk og militær makt, for de religiøse var det å vende tilbake til fortiden, til islams gyldne tid, og heller ikke liberalere kunne gi oss noe viktig kulturelt sett, et virkelig moderne innhold. Jeg tror det er *det* det egentlig dreier seg om, er hvordan vi kan finne vår vei til moderniteten i vårt samfunn. Er du ikke enig i dette Walid?

Walid: Ja, vi har et problem i Irak. De intellektuelle har aldri spilt noen stor rolle, de har alltid vært fraværende fra å handle i samfunnet.

A-A: Synes du virkelig det? Jeg mener at de intellektuelle, skribenter, diktere, poeter, malere og andre har spilt en veldig viktig rolle, men de var ikke i stand til å vinne samfunnet på deres side, for den statlige og den regjerende makten i form av et diktatur var større og sterkere.

Walid: Og den gav dem ikke talefrihet ...

A-A: Eller muligheten til å få utgitt bøker for eksempel. Vi vet alle at hundre- tusenvis av dem har blitt holdt i fangenskap, at de har blitt torturert og noen drept. Hundrevis av disse skribentene og intellektuelle ble nødt til å forlate hjemlandet fordi det var vanskelig for folk som arbeidet med tenkning, å stå i opposisjon til det militære, soldatene, hæren med våpen og tanks, og politiet. Denne situasjonen førte til depresjon i det irakiske samfunnet. Jeg har skrevet om dette i en av mine bøker: *The living soul*. Det er en bok som handler om Irak. Jeg har sagt at det var umulig å stoppe disse

folkene, og at de vant sin kamp mot oss. Slik er det. Men vi har ikke glemt de irakiske intellektuelle. En mengde av de irakiske intellektuelle var ærlige mennesker som forsøkte å stå imot diktatorveldet i Irak, og de har betalt en veldig høy pris for det.

Walid: En del intellektuelle og politikere i vest sier iblant at de ikke tror det vil kunne bli et virkelig demokrati i Irak eller i andre muslimske land, fordi det ikke er noen demokratiske tradisjoner i islam, slik at islam vil kunne forhindre en demokratisk praksis i Irak. Har du noen formening om dette?

A-A: Jeg kan ikke godta disse uttalelsene om at noen samfunn skulle være skikket til å være demokratier, og andre ikke. Selv om det ikke er tradisjoner for det i et samfunn, er det noe de kan lære. Vi må gi disse samfunnene en mulighet til å utvikle demokrati. At et samfunn aksepterer et diktatur og ikke aksepterer demokrati er ikke noe som er gitt fra Gud! Siden islam er nevnt, tror jeg ikke profeten Mohammed ville foretrekke diktatur fremfor demokrati, for, som du vet, når han avgjorde noe, spurte han alltid folket om deres mening. Og noen benyttet seg av det for å spørre ham: «Fredsprefet, er det du sier fra Gud eller er det fra deg selv?» Han svarte: «Nei, det har jeg fra meg selv». Så kunne de fortelle ham at noe var feil, og han ville akseptere det. Ja, de fortalte det til Mohammed og spurte om hans mening. Du kjenner denne Sura i Koranen Walid, *Mohamum Sura Muhaidskum*? Dine problemer og dine spørsmål, de skulle finne sin løsning gjennom samtaler med deg selv eller ditt selv, ja. Koranen har alltid lagt vekt på det at du bør spørre en annen om hans mening, og gi ham muligheten til å svare, og så videre.

N: *Det er dialog?*

A-A: Ja, og det står i Koranen.

N: *Tror du det vil kunne være mulig å etablere et slikt kulturelt dialogisk felt i Irak?*

A-A: Ja, for dialogen har alltid hatt en levende plass i dette samfunnet. Det er bare det at styresmaktene ikke har akseptert det. Vi har ulike politiske partier, og forfattere og skribenter som alltid har hatt diskusjoner seg imellom. Det er veldig normalt med diskusjoner mellom mennesker, hvor for eksempel en er marxist, en er

nasjonalist og en annen er religiøs. Men styresmaktene forsøkte alltid å undertrykke andre mennesker og presse sine meninger på dem.

N: Vestlige innbyggere blir veldig overrasket når de hører at valgresultatet tidligere var 99,8% for Saddam Hussein, og at det dette året er steget til 100% ifølge resultatet som ble offentliggjort i norske aviser like før krigen og okkupasjonen.

A-A: Tror du noe lignende som dette ville vært mulig i hele verden?

N: Nei langt i fra, det ville jo vært umulig som du vet. Vi er sjokkerte over dette «resultatet».

A-A: De har forsøkt å lure folket. Hvordan er det mulig å presentere slikt nonsens for folk? Alle vet jo at tusener av mennesker alltid vil være imot enhver kandidat, og at dette er umulig. Dette resultatet vitner om en veldig primitiv tankegang hos et diktatur.

N: Men på den andre siden kan enkelte mene at den amerikanske tankegangen om masseødeleggelsesvåpen og et primitivt fiendebilde likeledes vitner om en naiv tankegang.

A-A: Naturligvis, denne Bush-administrasjonen tenker i veldig gamle religiøse termer hvor de forsøker å skille mellom godt og dårlig, det gode og det onde, lys og mørke, sort og hvitt osv, og verden er bare ikke så enkel.

N: Stemmer denne tankegangen i polariteter med manikeismen etter din oppfatning?

A-A: Manikeismen ble grunnlagt i Persia av profeten Mani i 242 e.Kr. og representerer den østlige gnosis, som baserer seg på en innsikt i mørkets og lysets mysterium. Mani fikk i oppdrag å bringe kunnskap til hele menneskeheten om at sjelene kan fri seg fra sin bundethet til materien. Kampen mellom lys og mørke foregår derfor i første rekke i mennesket. Mange, mange farger kan finnes i ethvert samfunn. Verden er rik på farger slik at ingenting kan være bare sort-hvitt. Bush-administrasjonen tenker tydeligvis i slike baner.

Det er både naivt, primitivt og farlig.

N: Da kan vi kanskje vende tilbake til Walids tanke om at de gode og de onde kreftene kjemper en kamp inne i oss selv, for det kan være at det er våre tanker og holdninger som skaper en diktator og et diktatur?

A-A: Ja, det kan være riktig, men ikke i ethvert tilfelle, for det er mulig å øve innflytelse på et samfunn på den ene eller den andre måten. Du kan for eksempel ikke hevde at det irakiske folk har akseptert et diktatur. Det er selvfølgelig en del mennesker som støtter Saddam Hussein, men vi må ikke glemme hvordan et diktatur på alle måter forsøker å ødelegge disse menneskene. Ikke alle mennesker er heltemodige, og ikke alle er rede til å kjempe mot et diktatur. Noen aksepterer hva som helst bare du gir dem penger eller makt. Men det er uhyre viktig for disse samfunnene å bygge noen støttepilarer som kan få samfunnet på rett kjøll igjen.

N: Hvilke støttepilarer kan det være tror du, kan noen av dem være kultu-

relle?

A-A: Tenker du da på moderne kultur?

N: Ja, hvilke støttepilarer tenker du på helt konkret?

A-A: Ja, for eksempel demokrati, respekt for menneskerettighetene og logisk tenkning.

N: Hvordan stiller det seg da med religion og overtro?

A-A: Det er også mulig å befri (clear) religionen fra mange dårlige ting, og fornye og moderniserer religionen. En lignende utvikling har jo skjedd innen den kristne kirken, hvor Martin Luther skapte forandring slik at Kirken har utviklet seg og ikke lenger er slik den var tidligere. Noe lignende burde skjedd i våre land, for å moderere islam på en demokratisk, moderne og logisk måte.

Walid: Hvem og når?

A-A: Nå, vi må gjøre det nå.

Walid: Men har vi noen imamer eller ayatollaer som kan inneha en slik rolle?

En mengde av de irakiske intellektuelle var ærlige mennesker som forsøkte å stå imot diktatorveldet i Irak, og de har betalt en veldig høy pris for det

A-A: Nei, men *du* kan for eksempel gjøre det. Hvorfor? Det vet du.

Walid: ...men jeg er ikke troende.

A-A: Du vet at innen islam trenger du ikke være en mulla eller en ayatolla for å uttrykke din mening om religionen. Alle har rett til å si sin mening, og forsøke å tolke Koranen eller islam. Vi har ingen paver i arabiske land.

OH: I et moderne samfunn må enhver tro på seg selv og ikke på ytre autoriteter. Hvordan kan et irakisk menneske komme dit?

A-A: Det er ikke noe hierarki i islam. Det er ingen som er vanlig muslim og andre som er prester eller lignende. Mullaene har ingen privilegier i forhold til oss.

OH: Men tradisjonen eller Koranen er også en slags autoritet ...

A-A: Ja, Koranen er autoriteten.

OH: Hvis du vil følge den ...

A-A: Eller følge disse tradisjonene. Men problemet med Koranen er at det er ulike oppfatninger om den, og forskjellige måter å praktisere islam. Noen muslimer er veldig åpne og moderne, det er mulig, men det er også fundamentalister som kan gjøre hva som helst i Koranen eller islams navn.

OH: Men hvis du vil bygge opp et demokrati, må enhver handle ut fra sin egen erfaring og bevissthet. Hvordan vil det være mulig å komme dit i dagens eller morgendagens Irak?

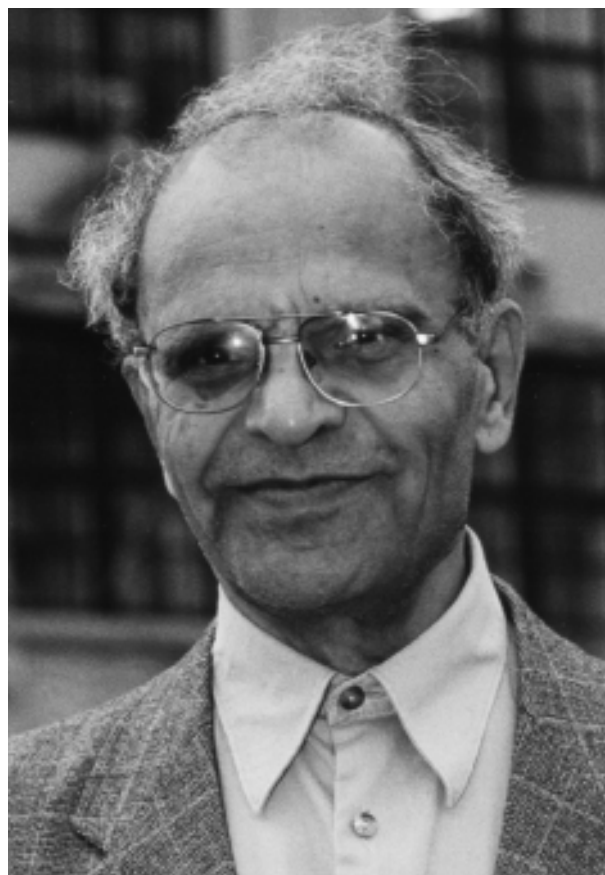
A-A: Du må gi folket muligheten til å gjøre det, og ikke gjennom diktat. I Irak trenger vi for eksempel frie steder og frie politiske partier som vil gjøre det mulig å organisere samfunnet. Diskusjoner må til mellom alle disse ulike folkegruppene, med respekt for menneskerettighetene, slik at ingen med andre meninger blir drept eller arrestert. Det er veien! Gi folket muligheten, og de vil forandre seg. Men det er selvfølgelig ikke lett. Noen Mullaer vil si at det mot islam og så videre, men da er det viktig at noen sier imot. Utviklingen vil avhenge av nivået på dialogen i samfunnet, og vi må skape denne atmosfæren.

N: Tror du det vil være mulig å skape en slik forandring uten hjelp utenfra?

A-A: Ja, jeg tror det. Hva slags hjelp fra andre land kan egentlig hjelpe oss? Det er veldig bra når europeerne støtter oss kulturelt ved å utgi våre bøker, organisere møter og utveksle meninger med oss. De kan komme og organisere konferanser på TV eller radio, og forsøke å støtte oss. Men amerikanere og europeere har i tiår alltid stått på diktaturenes side, mot de liberale elementene i vårt samfunn, og mot oss. Vi ville ha modernisme, mens amerikanerne støttet disse diktaturene. Våre lenker i Irak er laget i USA eller i Tyskland.

N: Lenker?

A-A: Slik er det. Den vestlige verden må vite å finne virkelige venner i den arabiske verden, og ikke falske venner. De som bestemmer, amerikanerne, europeerne, prinsene, kongene og diktatorene, har lenge støttet Saddam Hussein med våpen og med alt han ellers

skulle trenge. Ja, og hvem skapte Bin Laden? CIA skapte ham og gav ham våpen og alt han trengte. Da vi var i fengsel, arresterte eller torturerte, snakket ingen om oss, og ingen sa noe. Handelen fortsatte med disse landene som var interesserte i oljen for å tjene penger og profitere på den. Det vi trenger fra den vestlige verden, er en anerkjennelse av at det er virkelige krefter i disse samfunnene som er moderne og tenker logisk, og at det kulturelt er mye som forener oss. Dette må dere erkjenne først, og så vil det være en normal ting for Irakere å gå i den retningen, på en ny vei uten diktatur og mot demokrati.

Walid: Hvilke tanker gjør du deg om den siste krigen mellom Amerika og Irak?

A-A: De fleste land er redde for hva som skjer fra amerikansk hold, etter å ha erfart ulike sider ved amerikansk utenrikspolitikk. Men i det hele tatt å forsøke å gå med våpen til krig mot et hvilket som helst land: Det liker jeg ikke, og jeg tror det er farlig. Jeg synes ikke at Bush opptrer på en demokratisk måte og i overensstemmelse med menneskerettighetene ved å starte krig. Det skyldes særinteresser og hensyn til amerikanske bedrifter, og det er også et forsøk fra USAs side på å kontrollere hele verden, noe som kan bli starten på en veldig farlig utvikling. Amerikanerne tror de er den eneste supermakten nå, slik at de har rett til å gjøre hva de ønsker. Det er umulig. De kan starte en eller to kriger, men de kan ikke krige mot alle disse landene. Den utviklingen som bør finne sted i verden, er at de landene som er underlagt et diktatorisk styresett, endres gjennom politiske og kulturelle tiltak, og ikke gjennom krig.

Hvis de vestlige landene hadde sagt til Saddam Hussein: «Hør her, du har et diktatur. Vi vil ikke forhandle med deg hvis du fortsetter på denne måten. Det må en forandring til hvor du må støtte de demokratiske grupperingene i og utenfor Irak.» Da ville det vært mulig, tror jeg, å skifte eller reformere styresettet i Irak. Men de valgte å gå til krig! Å snakke om demokrati og på samme tid okkupere et land, det er umulig. For kort tid siden sa Bush at de kom til å bli lenge i Irak. Hvorfor det? Tror de at de er i Irak for å forsvare demokratiet i Irak?

N: *Det skyldes vel kanskje heller som du sa tidligere, egne oljeinteresser og andre forhold?*

A-A: Ja, og i tillegg ønsket om å kontrollere hele området.

Hør, Noah!

Hør, Noah!
Vi har alltid bygd
med våre svake armer
nye og høye dammer
mot de kommende vannfloder

Hver gang en ark druknet
bygde snekkerne en ny ark

Framtidens minner er det eneste håpet

De druknedes stønn
har hørt i alle tidsaldre

Vårt mirakel er at vi kommer til å overleve

Så dra tilbake til Texas, du, den nye Noah
Vi trenger ikke din ark!

Avslutning og fremtidsvisjoner

N: *Vil dialog kunne innebære en mulig løsning?*

A-A: Ja, både mellom andre land og Irak, og internt innen landet. For å kunne etablere et demokratisk styresett, er det den eneste farbare veien.

N: *Du har også lagt stor vekt på den personlige tenkningen og viktigheten av individualiseringen i et moderne samfunn?*

A-A: Ja, det er veldig viktig.

N: *Og det behøver heller ikke å være en konflikt mellom en moderne religiøsitet og den individuelle tenkningen?*

A-A: Nei, for det er noe personlig og individuelt. Islam er en religion, men du må selv skrive, tenke, tro og ikke tro, det er din sak.

N: *Det høres ut som en moderne tanke, noe som har*

gyldighet for enhver.

A-A: Akkurat.

N: Etter å ha hørt deg samtale med oss, og etter å ha lest noen av diktene dine, tror jeg at en vil kunne si at det med modernismen har åpnet seg en ny åpenhet mellom øst og vest. Slik det moderne er blitt omtalt og begrepet brukt i dette intervjuet, tror jeg det dekker noe som kan være et fellestrekk for alle kulturer.

A-A: Vi er forpliktet til å være moderne mennesker. Vi lever i en tid og en tidsalder hvor du, dersom du ikke følger med i tiden, vil kunne miste alt og gå nedentom og hjem. Du kan ikke leve i vår tid uten skoler, regjeringer, litteratur, veier, gater og biler for å nevne noe. Å ville gå tilbake i tiden er umulig og en illusjon.

OH: Hvordan tror du at dere kan skape en fremtid ut av den spesielle situasjonen i de arabiske landene og Irak spesielt? Dere kan vel ikke bare gjenskape den utviklingsveien vi har gått i vest, men dere må skape den ut fra deres egen situasjon?

A-A: Ja, men vi lever for isolert fra resten av verden. Vi kan lære av andre land, av deres erfaringer her i Norge, og også fra andre land og forskjellige kulturer. Vi har også en demokratisk erfaring i Irak fra tiden før Saddam Hussein.

OH: Kan du fortelle oss noe mer fra ditt lands historie?

A-A: Vi hadde en periode med kongedømme som varte i 38 år før revolusjonen i 1958. Noen har forsøkt å ødelegge denne erfaringen, men da hadde vi ulike politiske partier, valg og en regjering. Vi kan også lære av våre feil, nederlag og selve revolusjonen, hvor hæren fikk makten og ødela alt. Vi kan gjøre det motsatte, for det vi har gjort til nå har mislykkes. Europa er ikke veldig langt fra Irak, og forbindelsene er veldig gode nå mellom ulike land, og dessuten er flere millioner irakere bosatt i andre land.

OH: Tror du at mange vil vende tilbake dersom det blir et annet styresett i Irak?

A-A: Jeg tror at mange vil vende tilbake. Om ikke alle kommer for å bosette seg der, så kommer de for å besøke familien, og det er også viktig for landet.

OH til Walid: Jeg har lest et intervju med deg hvor du ikke trodde at irakere bosatte i vestlige land ville vende tilbake?

Walid: Ja, jeg tror ikke at de vil vende tilbake, forlate alle privilegiene og bytte inn deres europeiske pass med fattigslige irakiske pass.

A-A: Men jeg kan fortelle deg Walid, at mange mennesker nå tenker på å vende tilbake. Hvorfor? Når en demokratisk stat blir opprettet, vil ditt pass også bli respektert, og ikke være slik det var under Saddam Hussein. Det er nå mulighet for at Irak vil bli et veldig rikt land, på linje med de Arabiske Emirater, Saudi-Arabia og Oman, alle er de land som vi ikke er underlegne. Når jeg får muligheten til å tjene godt i Irak, hvorfor skulle jeg bli her i Europas kalde land? Da ville jeg helle reise mot sør til mitt folk. Her er det jo arbeidsledighet, og der trenger de hver og en av oss. Vi som er lærere, leger, ingeniører osv. vil finne arbeid, og ingen av oss vil være arbeidsledige i Irak, til tross for noe lavere lønninger. Hvorfor ikke?

N: Oppgaven vil være å bygge opp igjen et nytt samfunn?

A-A: Ja, et nytt åpent samfunn er en mulighet selvfølgelig. Hvis mullaene kommer til makten, og de begynner med et nytt diktatur, vil ingen vende tilbake. Vi snakker om en demokratisk fremtid i Irak.

Walid: Snakker du ut i fra ideen om at amerikanerne vil forandre Irak til et paradiset?

A-A: Nei, ikke amerikanerne eller Amerika. Jeg tror ikke at Irak vil bli et sterkt økonomisk land slik som for eksempel Saudi-Arabia tidligere. Nå er dette landet i en fattig og elendig stilling. Jeg tror ikke amerikanerne vil være i stand til å bli i Irak uansett stort mer enn ett års tid.

Walid: Ja, og når de drar vil de forlate landet bare fysisk, mens de fortsatt vil være åndelig til stede. De vil ha en slags agent som vil styre landet.

A-A: Tror du at det irakiske folk vil akseptere dette?

Walid: Dette er poenget. Amerikanerne vil ikke akseptere dem som hater amerikanerne og ikke vil støtte eller verne om amerikanske interesser, eller si ja til en hvilken som helst ordre fra USA.

N til Walid: Mener du at USA vil bli en slags ny Saddam Hussein, og tre inn i hans tidligere rolle?

Walid: Ikke akkurat det, for Saddam Hussein var en pøbel av en diktator. Jeg tenker mer på en annen form for diktatur.

A-A: Jeg tenker på mange muligheter, som vil avhenge av vårt arbeid og hva vi vil gjøre i Irak. Hvordan vi vil kunne bidra til å skape et nytt samfunn.

Walid: det er derfor jeg sier at jeg er redd for at situasjonen i landet vil bli verre og ikke bedre, og at vi vil lide i mange år fremover. I et fjernsynsintervju ble president Bush spurt om hvor lenge han trodde de skulle bli i Irak, og han svarte «den tiden det tar for å skape et demokrati.» «Hvor lenge er det?» «Saddam Hussein hadde makten i 20 år. Kanskje trenger vi lengre tid enn det for å skape et demokratisk styresett.» Når Bush uttaler seg, er han ikke redd for vår reaksjon, for hva kan irakerne gjøre nå?

A-A: Irakerne kan gjøre en mengde ting, og disse tingene vil starte når amerikanerne vil forsøke å bli i Irak. Det vil bli en virkelig krig mot amerikanerne, hvor mange av dem vil bli drept.

N: *Det er det vi ser tegn til allerede, og det kan utvikle seg til å bli en farlig verdenssituasjon.*

A-A: Nå forlater amerikanerne basene i Saudi Arabia etter terroristangrep mot dem, og en gradvis tilbaketrekning til baser fra byer og gater i Irak vil antagelig skje med det første. Det er vanskelig å akseptere at en supermakt skal kunne bestemme seg for å ville kontrollere verden. Det irakiske folket har vært oversett av europeerne lenge. Nå ønsker alle medier, gjennom intervjuer i radio, tv, tidsskrifter og aviser å få det irakiske folket i tale på grunn av krigen. Det er en reaksjon i verden på en meget farlig situasjon som har oppstått.

Å være dikter i den arabiske verden betyr å leve i fare,

for diktere anses å være farlige. De spiller en rolle, for de kan forandre ting gjennom diktningen, og folk ser opp til dem. Det som har kjennetegnet moderne diktere som for eksempel Jean Paul Sartre i Frankrike er nettopp engasjementet og det individuelle ansvaret som eksistensialismen proklamerte. Den irakiske og arabiske kulturen er ikke i fare, for kulturen vil alltid overleve gjennom folket.

Ingen supermakt i verden vil kunne drepe et folks kultur.

Noter

¹ Al-Azzawi bruker ordene 'modern', 'the modernity' om hverandre i intervjuet. Han ser ut til å tenke på det moderne som et veldig vidt begrep, som omfatter både kunst, litteratur, frihetstenkning og en moderne demokratisk samfunnsstruktur. Han bruker ikke begrepet 'modernisme' i intervjuet i det hele tatt.

² Diktene som er trykket i intervjuet er hentet fra *En sommerfugl på sin vei mot flammen*, Al-Mada, 1998. Gjendiktet av Walid al-Kubaisi

³ Jfr. Edward Saids Orientalismebegrep i boken *Orientalismen. Vestlige oppfatninger av Orienten*, Cappelen 1994.

⁴ USA 1997, tittelen oversatt til norsk: «I enhver brønn er det en Josef som gråter» Tittelen henspiller på den gammeltestamentlige fortellingen om Jakobs sønn Josef, som ble kastet i en brønn av brødrene sine, og solgt som slave til omreisende handelsmenn.

⁵ Norsk oversettelse: «Så likefrem som en nøyaktig redegjørelse, gjør hans diktning det mystiske normalt.»